

ISBN: 978-625-7587-49-5

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 516

Düşünce

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Yusuf Genç

Yayıma Hazırlayan

Ümit Aksoy

Düzeltilen

Samet Tınas

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Eylül 2021
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad.

No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok

Kat: 2 34310 Haramidere -

Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452

Tel: 212.412 17 00

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Kurgu ile Gerçek Arasında
Alman Oryantalizmi

REMZİ AVCI

Remzi Avcı

Tarsus doğumlu. 2011 yılında Technische Universität Darmstadt'ta tarih alanında yüksek lisansı, 2018 yılında Artuklu Üniveristesesi'nde doktorayı tamamladı. 2017-2018 yılları arasında Almanya'da Justus-Liebig-Universität Gießen'de tarih bölümünde misafir araştırmacı olarak bulundu ve 2013 yılından bu yana Artuklu Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev alıyor. Oryantalizm, Alman oryantalizmi, kültürel geçişkenlikler, 19. yüzyıl seyahat yazını, oryantalizm ve filoloji, tarihyazını gibi konularda çalışıyor.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
Bir Transfer Mekanığı Olarak Geçişkenlikler Teorisi	24
Literatür	27
Başlangıç ve Gelenek	41
Siyasal Bir Araç: Oryantalizm.....	63
Alman Sömürgeciliğinin Oryantalizmi Keşfi	72
CARL HEINRICH BECKER VE MARTIN HARTMANN: ORYANTALİZMİN DÖNÜŞÜMÜ YA DA YENİ BİR YOLDAN SAPMA	77
Carl Heinrich Becker: Bir Kültür Tarihi Olarak İslam'a Yaklaşmak.....	78
Martin Hartmann: Bir Canlılık Olarak İslam'a Bakmak.....	85
KURUMLAR	97
Sömürgeciliğın Hizmetinde Bilim Pratiğı: Seminar Für Orientalische Sprachen SOS (Doğıu Dilleri Enstitüsü).....	98
Oryantalistlerin Sahaya İnmeleri: Oryantalizm-Arkeoloji-İmparatorluk.....	104
İslam Bilimleri Kürsülerinin Doğıuşu ve Yaygınlaşması	117
<i>Der Islam</i>	121
Deutsche Gesellschaft Für Islamkunde DGI (İslam Bilimleri Araştırmaları Cemiyeti)	123
<i>Die Welt Des Islams</i> (İslam Dünyası)	127
ORYANTALİZM VE İSLAM	133
Helenizmin Mirası Olarak İslam: Geçişkenlikler.....	136
Kültürel Barbarlığa Evrilmiş Bir İslam	158

OSMANLI'YI HAYAL ETMEK:	
BİR METİN OLARAK ÖTEKİNİN TEMSİLİ	173
Tolere Edilmiş Yurttaşlar	174
Baskılanmış Azınlıklar	181
Kültür Yıkan Ulus: Türkler	187
Savaş Ganimeti Araplar	195
Yabancı Bir Millet: Kürtler	200
Ütopik Bir Proje Olarak Siyonizm	205
JÖN TÜRKLER	209
Modern Devlet İdeali	210
Korku Yılları ve Terör Rejimi	219
Bir Hayal Kırıklığı: Jön Türkler	223
SİYASAL GEÇİŞKENLİKLER	239
Bilinçli Bir İslam Politikasının Kökenleri	240
Metin ve Propaganda	254
Savaş Yılları ve Paradigma Değişimi	258
Alman Entelijansiyası ve Savaş	263
KÜLTÜR TRANSFERİ	269
Kültür Aktarımının Kodları:	
Osmanlı Modernleşmesi ve Okullar	272
Kurtarıcı Bir Reçete Olarak Kültür Misyonu	277
PANİSLAMİZM	287
Reaksiyon ile Adaptasyon Arasında İslam Düşüncesi:	
İslam'ın İdealize Edilmesi Süreci	290
Siyasal Bir Araç Olarak Hilafet	301
Birinci Dünya Savaşı ve Avrupalılaştırmış Cihat Düşüncesi.....	315
İdeal ve Gerçek Arasında Panislamizm	323
SONUÇ	337
KAYNAKÇA	345
DİZİN	369

ÖNSÖZ

Teoloji merkezli çalışmalarla başlayan, filolojiye evrilerle zamanla kendi içerisinde böyle bir gelenek yaratan Alman oryantlizmi, 19. yüzyılın sonlarına doğru çalışma alanlarını genişletmiştir. Almanların Doğu'yu siyasal keşifleriyle filoloji-arkeoloji merkezli Alman oryantlizm geleneği, disiplinleşme sürecinde antropoloji, etnoloji, hukuk ve siyaset bilimleriyle ilişki kurarak sosyokültürel çalışmalara yönelmiştir. Bilim insanlarının sömürge faaliyetlerinde devletlerin siyasetlerine faydalı olabilecek araştırmalara yönelmeleri ve bu aktiviteleri bilimsel olarak temellendirme düşüncesi/girişimi Avrupa kültürü dışındaki diğer kültürlere olan ilgiyi arttırırken bir yandan da bu araştırmaları siyasallaştırmıştır. Bu bağlamda Doğu, zamanla bu ilginin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Doğu'nun akademik çalışmaların bir konusu olduğu kadar dış politikanın da önemli bir aracına dönüşmesi, bilim insanlarının siyasetle ilişkilerini kuran en temel nedendir. Avrupa devletleri arasındaki siyasi ve ticari rekabet, etkisini bilim dünyasında da göstermiş ve Doğu çalışmalarının zenginleşmesinin, siyasallaşmasının ve popülerleşmesinin yolunu açmıştır. Alman sömürgeciliğinin gelişimi ve bunun bir sonucu olarak oryantlizmin dönüşümü Carl Heinrich Becker ve Martin

Hartmann'ın Alman oryantalizmine yeni bir form vermesine neden olmuştur. Böylelikle oryantalist dergi ve kurumların sayısında ciddi bir artış ve temel bir dönüşüm meydana gelmiştir. Alman oryantalistleri inceleyen bu kitap, oryantalizminin siyasallaşma sürecini ve Almanların oryantalizme kattıkları ideolojik boyutun sınırlarını Becker ve Hartmann örneğinde Osmanlı toplum ve siyasetini merkeze alarak izah etmeyi denedi. Bu yönüyle elinizdeki çalışma, oryantalizm-iktidar-siyaset ilişkisini sadece bir tanıma sığmayan farklı yönleriyle ele alarak bilimin, iktidarın hizmetinde araçsallaştırılabilirliği tezini savundu ve Alman oryantalizminin dönemin siyasi ruhundan nasıl etkilendiğini irdeledi.

Doktora tezinden kitaba dönüşen bu çalışmada çok sayıda kişinin katkısı bulunmaktadır. Çalışmanın her aşamasında destek, teşvik, öneri ve yönlendirmeleriyle her türlü katkıda bulunan kıymetli hocam İbrahim Özcoşar'a müteşekkirim. Bu çalışmada isimlerini buraya sığdıramayacağım birçok kişinin yardım, destek ve teşviklerini gördüm. Araştırma amacıyla beni Gießen Üniversitesi'ne davet eden ve katkılarını esirgemeyen Stefan Rohdewald'a, araştırmaya sağladıkları destekten dolayı TÜBİTAK'a, öncelikle kitabın her aşamasında yanımda olan ve Alman kültür dünyasıyla ilgili ufuk açıcı önerilerde bulunan Dirk Krausmüller'e, en zor metinleri beraber okuduğumuz Kemal Bölge ve Çiçek ailesine, beni Frankfurt'taki evinde uzun süre misafir eden dostum Aydın Toprak'a, sabırla arkamda duran eşim ve çocuklarıma, ayrıca Emin Selçuk Taşar, Muhammed Emin Demirdağ, Beyhan Kanter, Cemal Ülke, Caner Yelbaşı, Ekrem Akman, Emrullah Yakut, Ahmet Kütük ve Esmâ Toprak'a teşekkür ederim. Ketebe Yayınları'na ve hassaten yayınevini değerli editörü Yusuf Genç'e, özellikle bu çalışmaya editörlük yaparak kitaba yeni bir ruh katan, öneri ve katkılarıyla büyük bir çaba harcayan Ümit Aksoy'a teşekkür ederim.

Remzi Avcı
Mardin, 2020

GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan *Avrupalılaştırma* düşüncesi kendini “bilim ve tekniğe” sahip olma argümanlarıyla meşrulaştırmıştır. Bunun en temel nedeni Avrupa’nın “ötekisi” Doğu’yu kendisine benzet(ebil)me denemesidir. Bunun sonucu ise, Batı’nın kendisine yeniden tahakküm edebilecek potansiyel riski taşıyan Doğu’nun karşısında konumlandırmasıdır. Dünyayı anlamamanın bir yolu da Batı’nın ötekisi olan Doğu’yu anlamaktan, bunun metodu bilimsel çalışmalardan geçiyordu. İşte bu noktada *oryantalizm*, Doğu’yu anlamak ve dünyaya yeni form vermek için önemli bir araca dönüşmüştür.¹ *Bir yere egemen olmanın orayı tanımaktan geçtiğini*² yazan Martin Hartmann, oryantalizmin hükmetmedeki rolüne Alman geleneğindeki meslektaşlarına nazaran erken dönemde dikkat çekmiştir. Emperyalizmin altın çağı olarak anılan 19. yüzyılda İngiltere ve Fransa arasında ortaya çıkan sömürge-

-
- 1 Wolf Lepenies, “Europa im Nahen Osten-Der Nahe Osten in Europa: vom Forschungsprojekt, Moderne und Islam zum Jahresthema der Akademie 2007/2008”, *Europa im Nahen Osten -Der Nahe Osten in Europa*, Ed. Angelika Neuwirth, Günter Stock, Akademie Verlag, Berlin 2010, s. 20.
 - 2 Martin Hartmann, “Strassen durch Asien”, *Der islamische Orient II-III: Berichte und Forschungen*, Wolf Peiser Verlag, Berlin 1900, s. 100.